

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, ЩО МАЮТЬ ІНВАЛІДНІСТЬ

Анализируются меры социальной поддержки, предусмотренные действующим законодательством Украины по отношению к детям-сиротам и детям, лишенным родительского попечения, которые имеют инвалидность. Сформулированы предложения по усовершенствованию законодательства о социальной защите таких детей и государственной поддержке семейного устройства детей с инвалидностью.

The article is devoted to the analysis of the measures of social support, foreseen by the current legislation of Ukraine in relation to disabled children-orphans and children who lost the paternal care, as well as forming of proposals on improvement of legislation about the social security of such children and the state support of domestic arranging of the disabled children.

Створення необхідних умов для гармонійного та повноцінного розвитку дітей – одне з найважливіших завдань цивілізованого суспільства. Лакмусовим папірцем розвитку держави є становище дітей, які мають особливі потреби, насамперед дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з функціональними обмеженнями, ВІЛ-інфікованих¹ та інших. При загальному поступовому зменшенні кількості дитячого населення відбувається зростання частки дітей з вадами фізичного чи розумового розвитку². За статистичними даними, нині в Україні налічується понад 168 тис. дітей з інвалідністю.

Статтею 23 Конвенції ООН про права дитини³ визнається, що неповноцінна в розумовому або фізичному відношенні дитина повинна жити в умовах, які б забезпечували її гідність, сприяли її адаптації до життя в суспільстві та полегшували активну участь у ньому. Тому створення необхідних умов для повноцінного існування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що мають інвалідність, потребує особливої уваги держави, яка прагне зайняти гідне місце у світовій спільноті.

Варто також наголосити, що попри активні зусилля державних органів щодо захисту прав дітей, зокрема, реалізації права дитини на виховання та зростання в сім'ї, насамперед біологічній, кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, не зменшується. Одна з причин – збільшення кількості соціально неблагополучних сімей, які неспроможні виконувати виховну функцію через алкоголізм, наркоманію батьків, насильство в сім'ї, асоціальний спосіб життя тощо. Оскільки подолати такі явища повністю суспільство не може, дії держави щодо вдосконалення, пошуку нових шляхів зменшення негативних проявів сирітства повинні мати постійний характер. Зазначені негативні причини сирітства дітей є, в свою чергу, причинами збільшення частки дітей, які мають фізичні чи розумові вади розвитку. На здоров'ї українських дітей продовжують також негативно позначатися наслідки аварії на Чорнобильській АЕС⁴.

Вочевидь, коли дитина є одночасно дитиною-сиротою чи дитиною, позбавленою батьківського піклування, і дитиною, яка має стійкі розлади функцій ор-

ганізму, зумовлені захворюванням, травмою (її наслідками) або вродженими вадами розумового чи фізичного розвитку, що призводить до обмеження її нормальної життєдіяльності (тобто вона має інвалідність), становище дитини набагато ускладнюється. Поєднання двох статусів у одній дитині вимагає від держави подвійної уваги, посилення заходів соціальної спрямованості, що забезпечували б таким дітям гідні умови існування, рівні з іншими громадянами можливості для повноцінного життя та розвитку з урахуванням індивідуальних здібностей і можливостей.

Дослідження питання соціального захисту дітей з інвалідністю, переважна більшість яких проживають і виховуються в сім'ях і лише невелика частина – перебувають у інтернатних закладах, свого часу здійснювалися в Україні В.С. Тарасенко⁵, С.Ф. Волковою⁶. Проблематикою соціально-правового захисту осіб з інвалідністю займалися Л.П. Шумна⁷, Л.В. Кузнецова. Аспекти медичного обслуговування дітей-сиріт досліджувалися О.М. Потопахіною⁸. Водночас питання соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які мають інвалідність, ґрунтовно не вивчалися.

Правові засади врахування особливих потреб дітей з інвалідністю у соціальному захисті, навчанні, лікуванні, соціальній опіці та громадській діяльності визначено у загальному і спеціальному законодавстві України. Питання захисту прав та соціальної підтримки дітей-інвалідів та інвалідів з дитинства регулюються законами України «Про охорону дитинства»⁹ від 26 квітня 2001 р., «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»¹⁰ від 21 березня 1991 р., «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам»¹¹ від 16 листопада 2000 р., «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»¹² від 28 лютого 1991 р. та низкою підзаконних нормативно-правових актів. Крім того, питання державної підтримки окремих категорій дітей, що мають особливі потреби у зв'язку зі станом здоров'я, регулюються законами України «Про психіатричну допомогу»¹³ від 22 лютого 2000 р., «Про попередження захворювання на ВІЛ/СНІД та соціальний захист населення»¹⁴ від 12 грудня 1991 р., «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз»¹⁵ від 5 липня 2001 р., «Про реабілітацію інвалідів в Україні»¹⁶ від 6 жовтня 2005 р. Перелік захворювань дітей, відповідно до наявності яких встановлюється державна соціальна допомога на дитину з інвалідністю, визначений наказом Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства фінансів України від 8 листопада 2001 р. «Про затвердження Переліку медичних показань, що дають право на одержання державної соціальної допомоги на дітей-інвалідів віком до 16 років»¹⁷.

Базовим законом, що визначає правові, організаційні, соціальні засади і гарантії державної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»¹⁸ від 13 січня 2005 р., який одночасно є складовою законодавства України про охорону дитинства. Зазначеним Законом передбачається право дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на щорічне безоплатне оздоровлення. Крім того, статтею 34 цього ж Закону визначено проведення обов'язкових медичних оглядів цих дітей, що мають здійснюватися двічі на рік. Якщо за результатами таких оглядів встановлено хворобу дитини, то здійснюється взяття на диспансерний облік, постійний медичний огляд та своєчасне лікування. Навчально-

виховним закладам забезпечується пріоритетне постачання необхідних медикаментів, медичної апаратури та обладнання, засобів корекції фізичного розвитку. Водночас цей Закон не передбачає особливостей як медичного обслуговування, так і посилених заходів соціальної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які мають інвалідність, він також не містить зобов'язань відповідних органів у разі виявлення хвороб чи станів, що можуть кваліфікуватися як вади розумового чи фізичного розвитку, здійснити процедуру встановлення інвалідності дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та отримання посвідчення дитини-інваліда.

На нашу думку, встановлення такої дитині інвалідності дасть їй змогу отримати право на додаткові заходи соціальної захищеності з боку держави щодо осіб з інвалідністю. Зокрема, діти, які мають підтверджений діагноз туберкульозу, ВІЛ-інфекції чи інших захворювань відповідно до вищезазначеного Переліку медичних показань, що дають право на одержання державної соціальної допомоги на дітей-інвалідів віком до 16 років, мають право на отримання державної соціальної допомоги на 2,5 року.

Інша проблема полягає в тому, що переважна більшість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, мають іноді значні проблеми зі здоров'ям, а інтернатним закладам не завжди вигідно засвідчувати реальний стан захворюваності цих дітей, щоб не зменшувати шанси дітей на усиновлення, оскільки як громадяни України, так і іноземці бажають прийняти у свої сім'ї здорових чи з незначними проблемами зі здоров'ям дітей. Тому приховування дійсного стану зі здоров'ям дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, наражає таких дітей на можливість повернення їх до інтернатних закладів. Адже усиновителі мають право знати реальний стан здоров'я дітей, яких вони усиновлюють. У зв'язку з цим, на нашу думку, зазначеним законом слід зобов'язати заклади, де перебувають діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, забезпечити своєчасне та повне діагностування стану здоров'я переданих їм дітей.

Відповідно до Закону України «Про охорону дитинства» дітям-інвалідам та дітям з вадами розумового або фізичного розвитку надається безоплатна спеціалізована медична, дефектологічна і психологічна допомога та здійснюється безоплатне протезування у відповідних державних і комунальних закладах охорони здоров'я, надається можливість отримати базову, професійно-технічну та вищу освіту, в тому числі у домашніх умовах. Таким дітям гарантується безоплатне забезпечення засобами індивідуальної корекції тощо. Законом України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» для дітей, інвалідність яких пов'язана з наслідками Чорнобильської катастрофи, встановлено підвищені пільги і переваги. Зокрема, повне державне забезпечення дітей до вступу їх до школи шляхом безплатного виховання (утримання), підвищені розміри виплат на дітей-інвалідів, пільги по сплаті за користування житлово-комунальними послугами, телефоном, щорічне безкоштовне забезпечення дитини-інваліда та одного з батьків путівкою для оздоровлення чи відпочинку, надання додаткової житлової площі у вигляді окремої кімнати дитині-інваліду, якщо дитина потребує особливого догляду тощо.

Законом України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» дітям з інвалідністю гарантуються безоплатні реабілітаційні послуги відповідно до індивідуальної програми реабілітації, серед яких: фізична, медична, психолого-педагогічна і психологічна, соціальна реабілітація та абілітація, а також психолого-педагогічний

супровід; обов'язкове формування індивідуальної програми реабілітації лікарсько-консультативними комісіями лікувально-профілактичних закладів тощо.

На нашу думку, враховуючи, що чинне законодавство України по-різному врегульовує питання щодо дитини-інваліда, є необхідність зміни термінології з метою її уніфікації та усунення дискримінаційних проявів. Наприклад, відповідно до Закону України «Про оздоровлення та відпочинок дітей»¹⁹ від 4 вересня 2008 р. визначаються категорії дітей, які мають право на оздоровлення та відпочинок, та є такими, щодо яких держава повинна мати особливе ставлення. Зокрема, статтею 1 зазначеного Закону до дітей, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки, включено дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей-інвалідів та ін. Водночас до категорії дітей, що потребують особливих умов для оздоровлення, віднесено дітей з особливими фізичними та психічними потребами, які не можуть перебувати в закладах оздоровлення та відпочинку самостійно, потребують індивідуального догляду та створення спеціальних умов. Йдеться фактично про дітей з інвалідністю, однак законодавець розмежував їх на дві різні категорії.

Крім того, законом 21 травня 2009 р. була підтримана норма, яка порушує права дітей з інвалідністю на оздоровлення та відпочинок. Статтею 13 передбачається, що перебування разом з дітьми у закладах оздоровлення та відпочинку батьків або інших законних представників дітей віком від 4 до 6 років, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях, дітей, які потребують особливих умов для оздоровлення, здійснюється за рахунок коштів таких осіб, благодійної допомоги тощо. Однак такі зміни потребують узгодження з чинним законодавством України. Зокрема, пунктом 10 частини третьої статті 30 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» передбачається щорічне безплатне забезпечення дитини-інваліда та одного з батьків чи особи, яка їх замінює, путівкою для будь-якого виду оздоровлення чи відпочинку.

Відповідно до статті 43 цього Закону фінансування витрат, пов'язаних з реалізацією положень закону, здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, коштів, які враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів, та інших джерел, не заборонених законодавством. Крім того, запропонована норма фактично нівелює право дітей, які потребують особливих умов для оздоровлення, на повноцінний відпочинок та оздоровлення. Це пов'язано з тим, що сім'ї, які мають на утриманні дітей з інвалідністю, не завжди мають фінансові можливості для самостійної оплати перебування одного з батьків разом з дітьми у закладах оздоровлення та відпочинку.

Необхідно відзначити також, що змінами до статті 13 Закону України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» підтримано положення, згідно з яким оздоровлення та відпочинок дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях, здійснювати не в дитячих закладах, а «у відповідно визначених закладах» оздоровлення та відпочинку. Однак варто застерегти від негативних наслідків організаційного і соціального характеру, що можуть настати у зв'язку з набранням чинності прийнятим законом. Зокрема, це може призвести до того, що у дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, буде обмежена можливість соціалізації з дітьми, що походять з повноцінних біологічних сімей. Водночас,

відповідно до статті 3 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» формування системи соціальної адаптації належить до основних засад державної політики щодо соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Законом України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» держава гарантує інвалідам дошкільне виховання, здобуття освіти на рівні, що відповідає їхнім здібностям і можливостям. Професійна підготовка або перепідготовка інвалідів здійснюється з урахуванням медичних показань і протипоказань для наступної трудової діяльності. Вибір форм і методів професійної підготовки проводиться згідно з висновками медико-соціальної експертизи. При навчанні, професійній підготовці або перепідготовці інвалідів поряд із загальними допускається застосування альтернативних форм навчання. Обдаровані діти-інваліди мають право на безплатне навчання музиці, образотворчому, художньо-прикладному мистецтву в загальних навчальних закладах або спеціальних позашкільних навчальних закладах.

Соціальний захист дітей з функціональними обмеженнями здійснюється через надання їм чинним законодавством пільг: безкоштовний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту і автомобільним транспортом загального користування (крім таксі) та приміськими маршрутами; 50-відсоткова знижка вартості проїзду залізничним, водним і міжміським автомобільним транспортом, а також на автобусах усіх моделей у період із 1 жовтня по 15 травня; у разі амбулаторного лікування лікарські засоби за рецептами лікарів відпускаються безкоштовно.

Водночас зазначений Закон чи не єдиний визначає таку категорію дітей, як діти-інваліди, які не мають батьків або батьки яких позбавлені батьківських прав. Зокрема, статтею 33 цього Закону встановлено, що такі діти, які проживають у державних або інших соціальних установах, після досягнення ними повноліття мають право на позачергове одержання житла і матеріальну допомогу на його благоустрій, якщо за висновком медико-соціальної експертизи вони можуть здійснювати самообслуговування і вести самостійний спосіб життя. Інших відмінностей у соціальній захищеності для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що мають інвалідність, цей Закон не передбачає.

На нашу думку, варто звернути увагу на необхідність зміни норми статті 38-1 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» щодо 50-відсоткової знижки на проїзд, яка діє лише з 1 жовтня до 15 травня. Зазначена норма є некоректною щодо осіб з інвалідністю, зокрема дітей, оскільки інвалідність є переважно явищем постійним і не зникає на певний період. Тому право на проїзд дітей з інвалідністю залізничним, водним і міжміським автомобільним транспортом, а також автобусами не повинно обмежуватися окремими періодами календарного року. Таке право особи з інвалідністю повинні мати в будь-який час, коли виникне необхідність ним скористатися.

Закон України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» передбачає отримання сім'ями, які виховують дітей з функціональними обмеженнями, матеріального забезпечення та соціальну захищеність шляхом встановлення державної соціальної допомоги на рівні прожиткового мінімуму. Зазначеним Законом встановлено, що державна соціальна допомога на дітей-інвалідів до 18 років призначається у розмірі 70 % прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність.

Однак для дітей з інвалідністю не можна застосувати прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність, оскільки вони її ніколи і не мали. На нашу думку, для таких дітей слід встановити державну соціальну допомогу на рівні встановленого законом прожиткового мінімуму залежно від вікової категорії та стану здоров'я дитини. В цьому випадку варто посперитися на англійське законодавство: розмір соціальної допомоги на дитину з інвалідністю визначається відповідно до складності проблем зі здоров'ям дитини, а саме: чим більше коштів необхідно на забезпечення життєздатності дитини, тим більший розмір допомоги на дитину призначається²⁰.

Для догляду за дитиною-інвалідом відповідно до статті 3 Закону України «Про державну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» призначається надбавка на догляд. Дітям-інвалідам із числа сиріт за період перебування на повному державному утриманні державна соціальна допомога виплачується в повному розмірі та перераховується на їх особисті рахунки у банку. В той же час державна соціальна допомога на дитину-інваліда та надбавка на догляд призначаються за заявами одного з батьків, усиновителів, опікунів, піклувальників. Тобто якщо дитину-сироту чи дитину, позбавлену батьківського піклування, передано до інших форм сімейного влаштування – прийомної сім'ї чи дитячого будинку сімейного типу, прийомні батьки чи батьки-вихователі позбавлені можливості на отримання допомоги та надбавки на догляд за такою дитиною, що має інвалідність.

Цей Закон також чітко не врегулює питання порядку звернення за призначенням державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що мають інвалідність, у разі їх перебування в закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Тому, на нашу думку, зазначені проблеми необхідно врегулювати шляхом внесення змін як до Закону України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам», так і до Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування». Зокрема, статтею 8 Закону України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» серед осіб, які можуть звернутися із заявою про призначення державної соціальної допомоги на дитину-інваліда, доцільно передбачити прийомних батьків та батьків-вихователів, а також керівника закладу (згідно з Порядком надання державної соціальної допомоги інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам²¹, затвердженим наказом Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства фінансів України від 30 квітня 2002 р.), в якому перебуває на утриманні та вихованні дитина-сирота чи дитина, позбавлена батьківського піклування, що має інвалідність. Питання встановлення надбавки на догляд за дитиною-інвалідом потребує додаткового обґрунтування та належного врегулювання.

Відповідно до чинного законодавства така надбавка надається за умови, що один з батьків, усиновителів, опікун, піклувальник не працюють і фактично здійснюють догляд за дитиною-інвалідом, а одинокій матері (батьку) – незалежно від факту роботи. З таким порядком її надання не можна погодитися, оскільки інвалідність дитини часто має тяжкі форми, через які вона потребує постійного стороннього догляду. В світлі цього надбавка на догляд за дитиною-інвалідом, яка потребує постійного стороннього догляду, має надаватися незалежно від того, хто доглядає за такою дитиною – один з батьків, усиновителів, опікун, піклувальник,

що перебуває у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею відповідного віку, інший родич чи стороння особа, запрошена з цією метою за обумовлену плату.

Догляд за особою, яка цього потребує, вимагає достатніх фізичних, моральних сил та неабияких матеріальних затрат. У зв'язку з цим ще раз варто підкреслити, що всі виплати, які надаються у зв'язку з вихованням та утриманням дитини з особливими потребами, мають відповідати реальним потребам сімей з дітьми-інвалідами. Надбавку на догляд за дітьми-інвалідами з числа сиріт та позбавлених батьківського піклування у такому разі, на наше переконання, доцільно встановити і для прийомних батьків та батьків-вихователів.

Погіршення стану здоров'я дітей, збільшення захворюваності, інвалідності, є значною проблемою в галузі охорони здоров'я. На тлі загального зниження цього показника стан здоров'я дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, залишається незадовільним. З огляду на це доцільно питання, що стосуються особливостей соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що мають інвалідність, врегулювати окремою нормою в Законі України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування». Крім того, законами, що регулюють питання захисту прав осіб та окремо дітей з інвалідністю доцільно встановити підвищені гарантії для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що мають функціональні обмеження. Вирішення зазначеного питання сприятиме як поліпшенню стану здоров'я цих дітей, так і стимулюванню влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування з інвалідністю до сімейних форм утримання та виховання дітей.

1. Макійчук Т.М. Актуальні проблеми державної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які є ВІЛ-інфікованими та хворими на СНІД // Матеріали науково-практ. конф. / За заг. ред.. Шевцова А.Г., Костюка В.Л. – 2008. – С. 58. **2. Про становище дітей в Україні:** Державна доповідь за підсумками 1999 р. – К., 2000. – С. 103. **3. Конвенція ООН про права дитини,** ратифікована постановою Верховної Ради Української РСР від 27 лютого 1991 р. // Конвенція про права дитини та законодавство України. Роз'яснення, коментарі / О.Л.Копиленко, О.К.Сусол та ін. – К., 2002. – С. 10. **4. Макійчук Т.М.** Правові аспекти соціального захисту дітей, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи // Матеріали науково-практ. конф. – К., 2003. – С. 110. **5. Тарасенко В.С.** Правове регулювання соціального захисту дітей-інвалідів: Дис. ... канд. юр. наук. – Одеса, 2001. – 221 с. **6. Волкова С.** Соціальний захист дітей-інвалідів // Вісник прокуратури. – 2003. – № 2. **7. Шумна Л.П.** Правові основи реабілітації інвалідів в Україні: Автореф. дис. ... канд. юр. наук. – Харків, 2003. – 19 с. **8. Потопихіна О.М.** Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Дис. ... канд. юр. наук. – Одеса, 2008. – 200 с. **9. Про охорону дитинства:** Закон України від 26 квітня 2001 р. // ВВР України. – 2001. – № 30. – Ст. 142. **10. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні:** Закон України від 21 березня 1991 р. // ВВР України. – 1991. – № 21. – Ст. 252. **11. Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам:** Закон України від 16 листопада 2000 р. // ВВР України. – 2001. – № 1. – Ст. 2. **12. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи:** Закон України від 28 лютого 1991 р. // ВВР України. – 1991. – № 16. – Ст. 200. **13. Про психіат-**

ричну допомогу: Закон України від 22 лютого 2000 р. // ВВР України. – 2000. – № 19. – Ст. 143. **14.** *Про попередження захворювання на ВІЛ/СНІД та соціальний захист населення:* Закон України від 12 грудня 1991 р. // ВВР України. – 1992. – № 11. – Ст. 152. **15.** *Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз:* Закон України від 5 липня 2001 р. // ВВР України. – 2001. – № 49. – Ст. 258. **16.** *Про реабілітацію інвалідів в Україні:* Закон України від 6 жовтня 2005 р. // ВВР України. – 2006. – № 2-3. – Ст. 36. **17.** *Про затвердження Переліку медичних показань, що дають право на одержання державної соціальної допомоги на дітей-інвалідів віком до 16 років:* Наказ Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства фінансів України від 8 листопада 2001 р. // Офіційний вісник України. – 2001. – № 52. – Ст. 2403. **18.** *Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування:* Закон України від 13 січня 2005 р. // ВВР України. – 2005. – № 6. – Ст. 147. **19.** *Про оздоровлення та відпочинок дітей:* Закон України від 4 вересня 2008 р. // ВВР України. – 2008. – № 45. – Ст. 313. **20.** *Carers and Disabled Children Act 2000 (с. 16).* – http://www.opsi.gov.uk/ACTS/acts2000/ukpga_20000016_en_1 **21.** *Про затвердження порядку надання державної соціальної допомоги інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам:* Наказ Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства фінансів України від 30 квітня 2002 р. // Офіційний вісник України. – 2002. – № 24. – Т. 2. – Ст. 1191.